

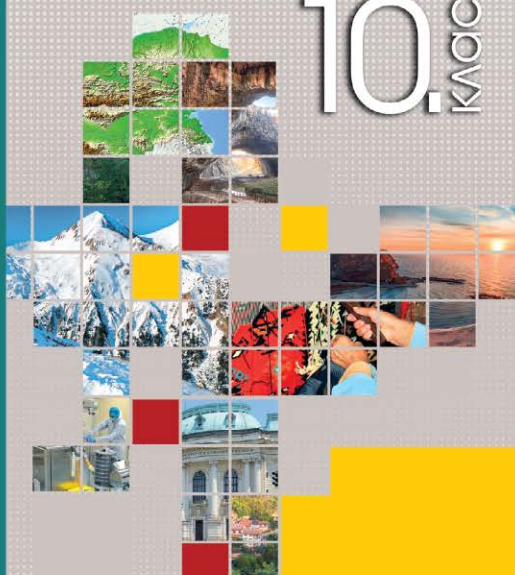
А. ПОПОВ
П. ЛАКОВ
К. НАЙДЕНОВ
С. СТОЙЧЕВ

КНИГА за УЧИТЕЛЯ

А. Попов • П. Лаков • К. Найденов • С. Стойчев

ГЕОГРАФИЯ и ИКОНОМИКА

10. КЛАС



© Антон Борисов Попов, Пламен Маринов Лаков, Климент Минев Найденов,
Свилен Иванов Стойчев, *автори*, 2018

© Деян Пламенов Балабанов, *графичен дизайн*, 2019

© Петко Енчев Минчев, *корица*, 2019

© „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД, *издател*, 2019

ISBN 978-619-215-453-0

Възпроизвеждането на това издание или на отделни негови части под каквато и да е форма без изричното писмено съгласие на „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД е престъпление.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Модел на обучението по география и икономика в 10. клас	4
II. Очаквани резултати от обучението за постигане на общообразователна подготовка в края на 10. клас и първи гимназиален етап.....	6
III. Годишно тематично разпределение (изтеглете от ТУК)	
IV. Методически варианти на видове уроци	11
V. Допълнителни материали.....	21

I. МОДЕЛ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА В 10. КЛАС

Моделът за обучение по география и икономика в 10. клас е разработен и представен в учебния комплект – учебник, е-учебник, книга за учителя. Той е съобразен със спецификата на изучавания материал (география на България) в системата на географското образование в средното училище. Според нормативните документи обучението по география и икономика в 10. клас се изучава в първата степен на гимназиалното образование и се осъществява в задължителните учебни часове на общообразователната подготовка (*таблица 1*).

Таблица 1

Степен	Етап	Клас	Вид подготовка	Група учебни часове
Основна	Начален	1 – 4		
	Прогимназиален	5 – 7	Общообразователна Разширена Профилирана Допълнителна	Задължителни Избираеми Факултативни
Средна	Първи гимназиален	8 – 10	Общообразователна	Задължителни Избираеми Факултативни
	Втори гимназиален	11 – 12	Профилирана	Избираеми

Моделът съдържа отговори на следните важни въпроси:

- Какви са *целите* на обучението по география и икономика в 10. клас?
- Какви са *начините и пътищата* за постигане на целите?
- Каква е структурата на учебното съдържание:
 - Географско положение и граници на България
 - Природна среда на България. Природни компоненти
 - Природна среда на България. Природногеографски области
 - Население на България
 - Селища
 - Държавно устройство и управление
 - Стопанство
 - Регионална география
- Какво е характерно за учебния процес – как да се учи, какви източници на информация се използват, как се организира учебната среда, методика на работа и т.н.?

- Какви са формите на контрол – как да се установи дали и в каква степен са постигнати целите?
- Какви ресурси са необходими за постигане на целта?

Те са три групи: *нормативни* (Закон за предучилищното и училищното образование; ДОС, включително за учебния план; учебна програма); *информационно-методологични* (учебник, книга за учителя, е-учебник) и *човешки* (учителят със своята професионална компетентност, учениците като активни участници в учебния процес).

Главната цел на обучението по география и икономика в 10. клас е насочена към придобиване на ключови компетентности чрез овладяване на знания, умения и отношения в две основни области – *География на България* и *Географска информация*.

С този клас се завършва първи гимназиален етап на общообразователната подготовка. Подготовката може да се конкретизира в следните подцели:

1. Да се развива и утвърждава географска грамотност, като се усвои *система от единични понятия* за:

- географското положение и границите на България
- природата на България и нейния потенциал
- населението, селищата и свързаните с тях проблеми на демографското и социалното развитие
- политическата организация на обществото и държавното устройство на България
- развитието на националното стопанство и териториалната му организация
- районната подялба, развитието на районите в България и свързаните с тях умения – да може да: формулира и да отговаря на географски въпроси, да анализира, характеризира, сравнява, обобщава географска информация и да прави прогнози за *отделни процеси и явления, протичащи в природата и обществото*.

2. Да се формира географска компетентност при *формулиране, оценяване и вземане на решения относно проблеми, свързани със състоянието на политическата и социално-икономическата организация на обществото в България, природата и устойчивото развитие*.

3. Да се развива ценностна ориентация към природната и социално-икономическата география, която да стане мотив и критерий за осъзнаване на необходимостта от опазване на околната среда и устойчиво развитие, разбиране на интегративните процеси в съвременното общество, функциите и отговорностите на институциите, които имат отношение към вземането на решения на локално и национално ниво (вкл. политическата и икономическата роля на ЕС). (Виж учебната програма.)

II. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА В КРАЯ НА 10. КЛАС И ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП

Таблица 2

Области на компетентности	Знания, умения, отношение
География на България	Оценява географското положение и границите на България.
	Характеризира природните компоненти, природните области в България и оценява техните ресурси.
	Оценява демографската ситуация в България по основни демографски показатели.
	Характеризира типове селища в България.
	Коментира държавното устройство и управление в България.
	Характеризира стопанството в България.
	Характеризира районите за планиране в България по алгоритъм.
Географска информация	Идентифицира и локализира географски обекти по карта. Интерпретира географска и икономическа информация от различни източници. Генерира и представя географска информация в различни форми.

1. Структура на учебника

Учебникът е структуриран на базата на изискванията на програмата за разпределение на видовете уроци, както следва:

Годишен хорариум 36 седмици по 2,5 часа = 90 часа

Вид на урока		Часове	%
За нови знания	НЗ	54	60%
За дейности	Д	22	24%
За преговор	П	5	6%
За обобщение	О	4	4%
За контрол	К	5	6%

В модела са развити познатите от 8. и 9. клас подходи и идеи на авторите.

- **Традиционен подход за представяне** на курса по география на България. Темите са представени в логична последователност от географското положение на България към природата, населението, селищата, политическата организация и държавното устройство на страната, към проблемите на устойчивото развитие на стопанството и районите в България.

- **Иновативен подход** за организиране и поднасяне на учебния материал.

Подреждането на уроците за нови знания е направено с помощта на няколко водещи рубрики:

- **Какво ще научите** и **Понятия** са традиционни рубрики в началото на темите за нови знания. Съдържат очакваните резултати към темите, като по този начин ориентират към целите, които трябва да се постигнат.

- **Стратегия за учене** е иновативна рубрика, свързана с формиране на ключова компетентност – умения за учене. Важно е учителят да знае, че чрез нея се осъществяват важни моменти по отношение на постигане на целите и очакваните резултати на базата на *географска грамотност* (фундаментални знания и умения), *географска компетентност* (способност да се оценяват географски обекти, процеси и явления, да се вземат решения) и модели на поведение в географското пространство. Рубриката предлага конкретни насоки и съвети как успешно да се учи, да се разбере и осмисли учебното съдържание не само в теоретичен, но и в практико-приложен план. Като цяло може да се каже, че рубриката е точен отговор на изискванията за формиране на *функционална грамотност на учениците*, защото предполага работа с текста от урочната статия – подреждане, групиране по признаци, селектиране на най-важното, извеждане на понятия и т.н., работа с таблици, схеми и др.

- **Географски преглед** е рубрика, разположена на последната страница от всеки урок за нови знания. Съдържа две подрубрики: **Най-важното в урока** и **Проверете какво научихте**.

- В **Най-важното в урока** са представени основни моменти по темата, които съдържат новите понятия и отговарят точно на очакваните резултати от обучението по темата. Рубриката би могла да бъде много полезна за организиране на урочното обобщение по всяка тема и съответно въвеждащ елемент в новия урок (за припомняне на знания от изучен материал). В методически план текстовете от рубриката биха могли да се използват още и като основа за формулиране на дискуссионни въпроси, за провеждане на беседи, доказване и отхвърляне на твърдения и др.

В рубриката **Проверете какво научихте** са представени задачи, организирани в следните групи:

- Използвайте изучените понятия
- Проверете дали сте разбрали основните идеи в урока
- Работа с изображение
- Анализ на изображение и математически умения
- Работа с текст
- Критично мислене.

Задачите са организирани на базата на компетентностния подход. Смесово те дават възможност на учителя да проверява: формираните знания и умения на ниво *знаене, разбиране, приложение, анализ, синтез и оценка*, както и *ключови компетентности*, заложи в програмата към съответните теми. Задачите, на брой 366, са подходящи за индивидуална и групова, проектна и домашна работа (виж таблица 3).

Таблица 3

Видове задачи в рубриката „Проверете какво научихте“ в уроците за нови знания	Брой задачи
Използвайте изучените понятия	7
Проверете дали сте разбрали основните идеи в урока	203
Работа с изображение	25
Анализ на изображение и математически умения	13
Работа с текст	7
Критично мислене	111

В теоретичен план в 10. клас се затвърждават и доразвиват уменията – четивна грамотност, научна грамотност по предмета, критично мислене. Те съответстват на спецификата на целите на курса, развитието на модели на поведение при изпълнение на съответните дейности, проектирани в учебника в края на всеки урок за нови знания, някои от задачите в уроците за дейност, обобщение и преговор. Тези дейности са продължение на идеите, заложи в досега издадените учебници на издателството по география и икономика. Те са описани подробно в книгите за учителя към тях. Проектиране на *умения на XXI век* чрез обучението по география и икономика в 10. клас е показано в *таблица 2*.

Представянето на учебното съдържание в учебника се основава на изискванията на програмата по география и икономика за 10. клас на МОН. В тази връзка учебникът се явява основен учебно-методически ресурс в процеса на обучение. Той е ценен източник на информация, учебни ресурси и идеи, което повишава неговата приложимост. В структурата на учебника са представени всички видове уроци – за нови знания, за дейности, преговор, обобщение и контрол, (при спазване на изискванията на програмата) и приемствеността от 8. и 9. клас.

От казаното по-горе, а и от приложените разработки на уроци е ясно, че учебникът изпълнява всички видове учебни и методически задачи – за *мотивиране*, за *организиране на хода*, за *контрол*, *самоконтрол*, *работа по проект*, *разработване на ученическо и учителско портфолио*. Ето защо с най-голям относителен дял в структурата на учебника е текстът (основен и допълнителен).

Основният текст е изграден на базата на следните принципи: научност, достъпност, обем, съобразен е с възрастта на учениците и изискванията на *Наредба 6 на МОН*, програмата и ДОС за обучение по география и икономика. Постигането на очакваните резултати от обучението предполага работа основно с учебното съдържание и всички ресурси, които го подкрепят, вкл. и електронни. Текстът е структуриран в съответствие с логиката на изграждане на научното знание, поради което са приложени различни графични подходи – цветно обозначени нови понятия, а важни думи, понятия и изрази са курсивирани.

Допълнителният текст е представен основно под илюстрациите и има обяснителен, пояснителен и допълнителен характер. На много места в уроците той е и под формата на задачи към илюстрациите. В учебника са представени над 600 **илюстрации** – карти, схеми, снимки, графики. Те са адаптирани за целите на този курс и съдържат основна и допълнителна визуална и фактологична информация. Почти всички илюстрации имат водещо значение и подкрепят изцяло процеса на обучение. Илюстративният материал е естествено допълнение към текста. Благодарение на съвременна дизайнерска концепция са съчетани различни видове изображения – снимкови, графични, картови и др.

2. Процесът на обучение в 10. клас предполага много добра предварителна подготовка и планиране на учебните дейности от страна на учителя. Представеният учебен материал дава възможности за прилагане на различни методи и подходи на работа, традиционни и иновативни. Всеки учител има свобода да приложи методи и подходи в зависимост от особеностите на локалната среда и вида на училището. В образователния процес се акцентира на широко използване на усвоените вече знания, умения и компетентности. В тази връзка уроците за дейност са конструирани изцяло на базата на интерактивен подход на работа, в който преобладават проблемни въпроси, игри и симулации и работа с различни източници на информация. В тези часове учениците могат да работят индивидуално, групово. Да използват различни източници на информация и да представят по избран от тях начин.

Широко застъпена е възможността за *контрол* от страна на учителя. Процесът може да се прояви в различен контекст на дейност и в различен формат – възпроизвеждане, прилагане на знания, представяне на собствено мнение, критично мислене, вземане на решения в различни ситуации, участия в екипна и групова работа и др., както и на самоконтрол и самооценка от страна на самите учениците.

Като цяло успешната работа в този клас изисква:

- познаване на много добро равнище на изучения вече материал в прогимназиалния и гимназиалния етап
- откриване на общите и специфичните идеи в отделните уроци с цел прилагане на ефективни методи и подходи за обучение
- разработване на модел на обучение, ориентиран към постигане на ключовите компетентности, заложен в програмата
- използване и прилагане на информационни технологии по време на часовете като възможност за осъществяване на междупредметни връзки, работа с различни информационни източници и среди (електронна платформа, дигитални мрежи и др.)
- прилагане на различни форми за осъществяване на контрол и оценка на постиженията на учениците
- стимулиране на работата на учениците индивидуално, в група, както и изпълнението на проектни задачи.

За още по-пълноценна и ефективна работа са предвидени работни листове, които съдържат много и различни по вид и начин на изпълнение задачи. Те ще допълнят работата на учителя в упражненията и затвърдяване на знанията, както и за осъществяване на контрол. За ученика те ще се осигурят възможност за различни учебни дейности – за работа с различна географска информация, за съставяне на текст, екипна и проектна работа.

IV. МЕТОДИЧЕСКИ ВАРИАНТИ НА ВИДОВЕ УРОЦИ

УРОЦИ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ

В съответствие с учебната програма уроците за нови знания са общо 54, представени в 8 теми.

Теми	Брой часове за нови знания
Географско положение и граници на България	1
Природна среда на България. Природни компоненти	5
Природна среда на България	10
Население на България	2
Селища	1
Държавно устройство и управление	1
Стопанство	11
Регионална география	23

Структурирането на уроците за нови знания включва основен текст, който представя учебното съдържание в логична последователност и оптимален обем. Усъвършенствана е приложената иновативна стратегия от първия гимназиален етап – 8. и 9. клас. Въведени са няколко рубрики, като на първа страница са изведени познатите вече рубрики „Какво ще научим?“, „Понятия“ и „Стратегия за учене“. Основният текст е подкрепен с различни източници на географска информация като таблици, диаграми, картодиаграми, карти и др., и рубриката – фигури със задачи. Това позволява голяма свобода на учителя при конструирането на урока в съответствие със съвременните нагласи на обучаемите. Постигнат е баланс между научното и методическото начало, а учебното съдържание е оптимизирано.

Какво ще научите извежда основните очаквани резултати по темата на ниво учебна програма. По тях учителят много лесно може да формулира целите си и да предвиди подходящи задачи за изпълнение и постигане на целите. Тази рубрика може да се използва и за съдържателно мотивиране на темата.

Рубриката **Понятия** подпомага извеждането на новите понятия и термини, заложи в програмата. Добре е в началото на урока да се направи преглед на нови понятия. Това ще улесни следващите елементи в процеса на обучение – контрола, прилагането на понятията в различни ситуации – писмени, комуникативни и т.н.

Стратегия за учене. Рубриката има иновативен характер. Насочва вниманието на учениците към полезни умения за учене, за активно учене при усвояване на знания, умения и компетенции.

Рубриката **Задачи под фигура** е допълнителен информационен учебен ресурс, позволяващ вариантност на учителя при композицията на урока.

1. Завършващата част на уроците за нови знания дава в синтезиран вид най-важните знания по темата в иновативната **рубрика Географски преглед** и възможността за контрол и самоконтрол с разнообразни задачи в рубриката **Проверете какво научихте**.

Цитираните рубрики дават възможност да се оцени усвояемостта в градацията *знаене – разбиране – прилагане*. Същевременно има значение за затвърждаване и припомняне от страна на учениците на учебното съдържание по темата.

Като цяло уроците предлагат достатъчно компоненти, които изискват и могат да се използват в самостоятелната работа на учениците, за експериментиране и творчески подход от страна на учителите.

За улеснение на учителите авторите предлагат един от възможните модели при методическото конструиране на урока за нови знания. При него се прилага принципът на етапността в хода на урока.

Началото на урока да има **мотивационен** характер. След което да следва запознаване с **учебното съдържание**, а в заключителния етап да се **приложат (проверят)** получените знания. Предложеният модел се базира на идеята, че разнообразието помага да се стимулират интересът и нагласата за учене. Основание за това намираме в начина, по който учениците възприемат учебното съдържание.

Уроците за нови знания следва да се планират и разработват в единство с електронния ресурс към учебника. Той по естествен начин допълва и подпомага формирането на знанията и уменията, както и на компетентностите. Към уроците са предложени различни видове ресурси – галерии, панорами, интерактивни задачи, които могат да се проверяват от учителя или ученикът да се самопровери за определено време. Използването на е-ресурс е подходящ за всички ученици, които възприемат и осмислят информацията по визуален начин. Електронните ресурси са приложими като информационни опори, като задачи за анализ, оценка и работа с различен вид информация. Те позволяват различни видове дейности.

ПРИМЕРНА РАЗРАБОТКА НА УРОК ЗА НОВИ ЗНАНИЯ

ВОДИ НА БЪЛГАРИЯ

I. Цели на урока (очаквани резултати)

1. Да се усвоят знания и умения за:

- характеризиране на специфичните особености на водите (главен вододел, точни области, подземни и повърхностни води)
- работа с карта, вкл. контурна и хидрограма на представителни реки
- разпознаване на река по карта и по хидрограма
- оценяване на водите на България като фактор за стопанско развитие.

2. Да се формират знания, умения и отношения за оценка, коментар и решаване на проблеми, свързани с водите и устойчивото развитие.

3. Да се формират умения за работа с географска информация, свързана с водите от различни източници.

II. Насоки за организиране на учебната среда

Организиране на екипи за работа със специализираните изображения и картосхеми с водещи функции в урока (фиг. № 1, 2, 3, 4).

Използване на електронен ресурс, таблици, хидрограми и др.

III. Примерен план на урока

1. Специфични особености на водите в България.

- Същност и значение на водите
- Подземни води
 - Грунтови
 - Артезиански
 - Карстови
 - Минерални
- Повърхностни води
 - реки и хидроложки области
 - езера

2. Оценка на водите в България като фактор за стопанското развитие.

3. Проблеми, свързани с опазването и използването на водите.

IV. Ход на урока

Този урок изцяло се развива върху общи понятия за водите на Земята, както и върху единични понятия – по континенти и води на България (седми клас).

Часът може да започне с различни варианти:

- проблемни въпроси, интересни факти за водите, мултимедиен ресурс и подходящи въпроси и др.
- припомняне на изучените основни понятия, като за целта учителят може да приложи евристични методи от типа на брейнсторм или друга техника – словесна, текстова или комбинирана.

Този урок е подходящ за дискусия, насочена към опазване на водите и тяхното устойчиво и рационално използване. Независимо какъв вариант за въвеждане в темата ще се избере, той трябва да създаде мотивационната основа при изучаването на учебното съдържание съгласно предложената от авторите стратегия.

Подходящи методи и подходи – брейнсторм, дискусия, работа с текст, изображения, картосхеми и таблици, проучване и др.

Мотивиране на темата

Препоръчително е в десети клас, като последен от общообразователната подготовка в гимназиалния етап на средното образование, учениците да имат по-голяма възможност за инициатива и творческа изява. Сами да могат да формулират отговори на въпросите защо и как ще се изучава темата. **Да проявяват** критическо мислене и рационална аргументация по ключови въпроси, в този урок, свързани с водите. Необходимо е да се търсят възможности за развиване на уменията на учениците за аргументирано вземане на решения, за решаване на конкретни проблеми, каквито темата предлага. За това още в началото на часа може да се постави акцент върху използването и опазването на водите, като ценност и основен

елемент на устойчивото развитие на околната среда. Защо трябва да се изучава темата? Как ще се изучава темата? Каква е нашата стратегия за учене? Крайният резултат е да се постигне *съдържателна* мотивация. За целта могат да се прилагат различни подходи и методи – традиционни и интерактивни.

Важна част от всеки урок е да се обърне внимание на функционалните рубрики: **Понятия, Стратегия за учене, Географски преглед.**

Препоръчително е всеки час да се дават насоки за работа с тези рубрики, защото те ориентират, акцентират, учат ученика как да учи.

Разработване на новия учебен материал

1. Същност и значение на водите

С помощта на евристична беседа и активна дискусия може да се изясни поставеният въпрос.

Друг възможен вариант е работа по групи, като за определено време учениците сами с помощта на учебника да изяснят и представят поставения въпрос. Друга възможност е разработване и попълване на таблица.

Подходящо е да се остави време за кратки изводи, които да се записват на постер, електронна дъска или на определено място на бялата дъска. Например: България в сравнение с други европейски страни е бедна на водни ресурси. Тук могат да се използват нагледни и медийни материали.

Метод: беседа, дискусия, анализ, самостоятелна работа с текстове от урочната статия

2. Видове води

А) Подземни води

Тази част от урока може да се разработи на групи или самостоятелно от учениците при работа с таблицата от *Стратегията за учене*. Групата или конкретен ученик ще представят резултатите. Целта е да се направят конкретни изводи и обобщения като например: *България е богата на минерални води, като в страната има над 600 минерални източника.*

В) Повърхностни води

• Реки

На този етап от урока предварително подготвените екипи работят с водещите фигури. След определено от учителя време екипите представят: водосборните области и главния вододел – фиг. 1, модула на оттока – фиг. 2, сезонното разпределение на оттока – фиг. 3, и хидроложките области – фиг. 4.

Продължава попълване на таблицата от стратегията за учене.

• Езера

Езерата се представят по видове с конкретни примери. Тук може да се приложи работа с карта/атлас. Тази част от урока е подходяща за формиране на познавателни интереси у учениците, работа с единични понятия, географска номенклатура, много визуален материал.

3. Оценка на водите в България като фактор за стопанското развитие.

Класът може да се раздели на три екипа, които да представят ролята, водите в България за трите сектора на националното стопанство. Необходимото време е около 5 мин. за работа с текста от учебника и формулиране на отговорите.

Метод: работа по групи, работа с текст, работа със специализирана карта.

4. Проблеми, свързани с опазването и използването на водите

В тази част на урока може да се проведе дискусия в две групи. Едната група представя използването на водите и тяхното опазване. Втората – неблагоприятното въздействие на водите върху човешката дейност. Остава се време (около 8 мин.) за аргументиране на отговорите. С помощта на учителя се правят изводи и обобщение, насочени към устойчивото използване на водните ресурси в България.

V. Обобщение по темата

Предлагаме самостоятелна работа с рубриката *Най-важното в урока*, индивидуално или общокласно.

VI. Учебно-методически ресурси

1. Илюстрации и текст от учебника
2. Електронен учебник и електронни ресурси към него
3. Работен лист
4. Допълнителен материал – по избор на учителя

VII. Оценяване

- Оценки от индивидуални и групови писмени или устни изпитвания.
- Оценки от участия (участие в работа през часа с текст, фигури, формулиране на обобщени изводи и представяне на работата с таблиците, изпълнение на задачи от стр. 39 в учебника).

УРОЦИ ЗА ДЕЙНОСТ

В съответствие с учебната програма уроците за дейност са общо 20, представени в 7 теми и 22 часа.

Теми	Брой часове за дейност
Географско положение и граници на България	1
Природна среда на България. Природни компоненти	3
Природна среда на България	4
Население на България	2
Селища	1
Държавно устройство и управление	–
Стопанство	5
Регионална география	6

I. Характеристика на предвидените уроци за дейност

Уроците за дейност предполагат прилагането на иновативни дейностни модели за работа. Те започват винаги с информация и указания за предстоящи дейности (обозначени са с пиктограми). В тях се предлага възможност за прилагане на знания и умения от почти всички изучавани учебни предмети, включително и насоки за работа в ИКТ среда. Задачите са различни по вид, структура, начини на изпълнение. Те дават възможност за:

- осъществяване на екипна работа и индивидуална работа
- работа с различна информация (снимки, карти, графики, таблици и др.)
- работа с текст (анализ, интерпретиране, създаване) – научен, художествен, популярен
- формулиране и изказване на мнения и аргументирани предложения
- оценяване на процеси, събития, обекти
- разработване на географски проекти
- интерпретиране на информация от различни източници, включително актуална информация от публични сайтове – министерства, европейски структури
- за участие в ролеви игри и дискусии
- за представяне на географска информация чрез ИКТ
- за работа с контурна карта
- за решаване на географски казус
- за организиране на материали за портфолиото на ученика

II. Насоки за организиране на учебната среда

Конструирането на уроците за дейност в 10. клас може да бъде проектирано на базата на индивидуална и групово работа.

Чрез уроците за дейност, авторите предлагат разнообразни подходи и идеи, които учителят да приложи за да постигне целите на обучението по география и икономика в X клас. Предвидена е работа с географска карта, анализиране на климатограма, хидрограма, диаграми, представяне на географска информация върху контурна карта, изработване на схеми, таблици, постери, работа с текст. По време на тези часове се формират знания и умения, които осигуряват базовата подготовка, но и надграждат и разширяват знанията и уменията или са насочени към формиране на компетентности.

Решаването на задачите предполага използване на много нова и актуална научна информация, използването на достъпни публични сайтове на министерства, на европейски институции към ЕС, НСИ, НХМ, Националния център за борба с градушките и др.

В уроците е застъпено и решаване на казуси, изразяване на мнение по географски въпроси, участие в интерактивни дейности, използване на електронно базирани информационни източници за търсене, събиране, интерпретиране и представяне на конкретна географска и икономическа информация. Използване и прилагане на ИКТ.

ПРИМЕРНА РАЗРАБОТКА НА УРОК ЗА ДЕЙНОСТ

СЕВЕРОЗАПАДЕН РАЙОН

Цел на урока

- Работи с карта, статистическа информация с цел представяне на транспортната и селищната инфраструктура на района; снимки, дигитална галерия и туристически маршрути.
- Представя на картата транспортната и селищната инфраструктура на района.
- Представя информация чрез ИКТ и текст.
- Работи с изображения, графики и текст с цел извличане на информация и нейното интерпретиране през задачи, свързани с реалните демографски проблеми на нашето съвремие в СЗР.

Ход на урока

Поставените цели са предвидени да се постигнат с решаването на четири задачи за практическа работа от различен тип.

Първата задача има мотивационен характер. На стр. 236, в лявата колона е разположена карта с транспортната и селищната мрежа – основен инструмент за работа и постигане на една от главните цели на обучението – пространствена локализация и визуализация на географски обекти. Препоръчително е тази задача да се работи от учениците индивидуално. Учителят определя време 5 – 7 минути за работа. Подходящи подходи и методи: контурна карта, инструменти за чертане, карта/атлас.

Задача 2. Предоставя възможност на учениците да създадат географски текст. Създаването на есе е сложна задача, изискваща предварителна подготовка. Затова е препоръчително в часа да се коментират с учениците посочените варианти, източниците на информация и да се запознаят с указанията и да припомнят правилата за писане на есе. Цялостното решаване на задачата да се реализира индивидуално като домашно задание и да се представи за проверка и оценка. То може да бъде част от портфолиото на ученика.

Подходящи подходи и методи: беседа, дискусия, работа в електронна среда, работа с текст

Задача 3. Задачата позволява за работа в екип и възможност учениците да изработят и представят свой вариант на визитна картичка на района. Учителят определя време за работа 10 – 12 мин, като напомня, че трябва учениците да ползват познатия алгоритъм за характеристика на район.

Подходящи подходи и методи: работа в екип, беседа, дискусия, анкета (за въпросите)

Задача 4. Задачата е подходяща както за работа в екип, така и за индивидуална работа. С нея учениците надграждат своите умения и компетентности за представяне на информация чрез ИКТ и текст, както и създаване на туристически маршрут.

Подходящи подходи и методи: работа с в интернет среда, ИКТ

УРОЦИ ЗА ОБОБЩЕНИЕ

В съответствие с учебната програма уроците за обобщение са общо четири. Те целят да затвърдят знанията, уменията и компетенциите на учениците в четири основни теми на учебното съдържание: *Природни компоненти, Селища и държавно устройство, Първичен и вторичен сектор и Райони в България*. Целеполагането, организационните насоки и опорите за работа предлагат възможности за творческо изпълнение на задачите. Текстовете, графиките, таблиците, снимките и картата позволяват различни варианти на екипите, обобщаващи съответните теми за дискусия.

Придобитите компетентности, заедно с междупредметните връзки, формират висока степен на географското познание – приложение, оценяване, аргументиране, оценка. Предпоставките за отговорно отношение към обобщенията се допълват и от изискванията за самооценка. Тя неминуемо допринася за активна гражданска позиция като модел на поведение за учениците и тяхната реализация.

Препоръчваме по време на тези часове да се изработват различни материали – презентации (ако се работи в ИТ среда), табла, постери и др.

ПРИМЕРНА РАЗРАБОТКА НА УРОК ЗА ОБОБЩЕНИЕ

ПЪРВИЧЕН И ВТОРИЧЕН СЕКТОР

I. Цели на урока (очаквани резултати)

1. Да работи в екип.
2. Да характеризира отраслите по алгоритъм и да попълва таблица.
3. Да използва различни ресурси – карти, диаграми, интернет ресурси, подходящи статистически данни и др.
4. Да прави и представя обобщения и изводи в контекста на темата – първичен и вторичен сектор за работа с географска информация, свързана с водите от различни източници.

II. Насоки за организиране на учебната среда

Урокът е предвиден да се реализира в екип, като учителят формира три екипа. Учителят определя всеки един от екипите коя тема ще работи. Всяка от темите обхваща тези, въпроси и проблеми от трите сектора на стопанството – земеделие, тежка промишленост, лека и ХВП. Учителят изработва съвместно с учениците правилата за провеждане на дискусията.

III. Ход на урока

Учителят определя задачите, които ще решават екипите, и времето за тяхната работа – 15 – 20 минути. Урокът протича в две части. В първата екипите попълват таблици 1, 2 и 3 и се подготвят за дискусията. Във втората част се провежда дискусия. Учителят подпомага провеждането и формулирането на тезите, изводите и обобщенията на учениците (екипите).

Подходящи подходи и методи: попълване на таблица, дискусия, беседа, работа с текст, илюстрации, карти и схеми.

IV. Учебно-методически ресурси

1. Илюстрации и текст от учебника.
2. Електронен учебник и електронни ресурси към него.
3. Работен лист.
4. Допълнителен материал – по избор на учителя.

V. Оценяване

- Оценки от индивидуални и групови писмени или устни изпитвания.
- Оценки от участия в дискусиата, в работа през часа с текст, формулиране на обобщени изводи и представяне на работата с таблиците, изпълнение на задача 1 от стр. 180 в учебника.

УРОЦИ ЗА ПРЕГОВОР

В съответствие с учебната програма уроците са общо 5. В началото и в края на учебната година са началният и годишният преговор. Останалите три преговора са разположени в три теми – *Природа на България, Население и селища и Стопанство*. Уроците за преговор подпомагат базисната подготовка във връзка с усвояването на важните понятия с помощта на специфични географски умения. Те са примери за методически модели, в които учениците работят активно – не просто повтарят наученото, а по пътя на систематизиране на информацията и представянето ѝ в различни варианти – по-често в таблица.

ПРИМЕРНА РАЗРАБОТКА НА УРОК ЗА ПРЕГОВОР

ПРИРОДАТА НА БЪЛГАРИЯ

С урока **Природата на България** се преговарят знанията и уменията на учениците за компонентите на природната среда на България, преди да започнат темите от следващите раздели, където знанията и уменията за природата на България ще са необходими за анализ на териториалното разпределение, възникване на селищата и т.н. Урокът е изцяло практически насочен. Подходящ е за организиране на групова работа, кратко представяне на информацията в табличен вид. Представяне на обобщената информация аргументирано пред класа. Този и всички останали уроци дават възможност за развиване на важни учебни умения като: самостоятелно учене, работа с текст, интерпретиране на информация, работа с ИКТ и др.

1. Цели на урока (очаквани резултати)

1. Да характеризират главните особености на природногеографските области.
2. Да оценяват значението и потенциала на природните области за развитие на националното стопанство.
3. Да интерпретират географска информация.

II. Насоки за организиране на учебната среда

В урока може да се приложи екипна и индивидуална работа. В първия вариант могат да се формират два работни екипа. Приемат се правилата за провеждане на дискусия. Поставените цели е предвидено да се осъществят с решаването на две задачи: върху природните компоненти и приднеогеографските области.

III. Ход на урока

Учителят определя задачите, които ще решават екипите, и времето за тяхната работа – 15 – 20 минути. Урокът протича в две части. В първата част екипите попълват таблици 1 и 2 и се подготвят за дискусията. Във втората част се провежда самата дискусия. Учителят подпомага провеждането и формулирането на тезите, изводите и обобщенията на учениците (екипите).

Подходящи методи: попълване на таблица, дискусия, беседа, работа с текст, илюстрации, карти и схеми

IV. Учебно-методически ресурси

1. Илюстрации и текст от учебника.
2. Електронен учебник и електронни ресурси към него.
3. Работен лист.
4. Допълнителен материал – по избор на учителя.

V. Оценяване

- Оценки от индивидуални и групови писмени или устни изпитвания.
- Оценки от участия в дискусията, в работа през часа с текст, формулиране на обобщени изводи и представяне на работата с таблиците, изпълнение на задачи 1 и 2 от стр. 109 в учебника.

V. ДОПЪЛНИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

ПОЛЕЗНИ ИНТЕРНЕТ АДРЕСИ

Министерства	Интернет адреси
Министерски съвет	https://iisda.government.bg
Министерство на енергетиката	https://www.me.government.bg/bg
Министерство на икономиката	https://www.mi.government.bg/bg
Министерство на образованието	https://mon.bg
Министерство на околната среда и водите	https://www.moew.government.bg/
Министерство на регионалното развитие и благоустройството	https://www.mrrb.bg/
МРРБ ГИС	https://gis.mrrb.government.bg
Министерство на земеделието, храните и горите	http://www.mzh.government.bg/bg/
Министерство на туризма	http://www.tourism.government.bg/
Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията	https://www.mtitc.government.bg/
Национален институт по метеорология и хидрология	http://www.meteo.bg/
Национален статистически институт	http://www.nsi.bg/

ПОРТФОЛИО НА УЧЕНИКА

Портфолиото на ученика, както и на учителя, е динамично средство за оценяване и формиране на цялостна визия за ученика. В тази връзка е необходимо портфолиото да бъде максимално пълно и добре структурирано. В края на първи гимназиален етап, когато учениците се ориентират как да продължат своето образование, е добре да се вземе под внимание ученическото портфолио. То ще даде информация за цялостното личностно развитие на ученика – способности, интереси, постижения, проблеми, трудности и др. Ако портфолиото е пълно и добре подредено, може да се използва и за ориентиране в бъдещото кариерно развитие на ученика. Подробното портфолио може да подпомогне избора за бъдеща профилирана и професионална подготовка, защото дава информация за областите, в които ученикът е силен, изтънява се, има високи постижения и резултати, интереси или има проблеми.

КОЙ УЧАСТВА В ИЗГРАЖДАНЕТО НА ПОРТФОЛИОТО НА УЧЕНИКА?

Приносът на учителя. Учителят може да документира ученическите характеристики и прогрес по много различни неформални и формални начини. Да приложи различен подход на събиране и организиране на информация, която дава по-добра и по-пълна картина на израстване и развитие на съответния ученик. Учителят може да включи документи, свързани с поведението на ученика, под формата на резултати от директно наблюдение, регистриране на нивото на знания и умения и направата на сравнителни характеристики (описателни отчети за прогреса и нуждите на ученика, както и бележки, направени по време на срещите с него и или неговите родители), резултати от различни изпити и тестове. Портфолиото е инструмент за оценяване. Наред с традиционното нормативно оценяване учителят може да постави комплексна оценка върху дейността на ученика.

Приносът на ученика. Ученическите материали съдържат информация, продукти от различни учебни дейности, свидетелства от изяви (грамоти, медали, купи, плакети, отличия, награди от състезания и др.). Тези продукти внасят в учебния процес на всеки ученик уникалност. От друга страна, те носят много и различна информация на учителя и всеки заинтересован от съответния ученик. Материалите в портфолиото могат да служат за изготвяне на характеристики, за целите на различните видове оценяване, за решаване на проблеми, свързани с ученика, и др. Тези продукти ученикът самостоятелно подрежда, организира и съхранява. Портфолиото съдържа информация и материали за учебната дейност, за извънучилищни изяви, състезания, олимпиади, хоби, творчество и др.

При разработването на материалите са важни също участието на родителите и взаимодействието със семейството. Информацията, която родителите дават за детето си, дава още по-пълна картина за развитието и способности му. Те подпомагат учителя в процеса на индивидуалното оценяване и планиране на учебния процес.

Работата с родителите е приоритет на класния ръководител, както и на всеки учител по съответния предмет. За получаване на необходимата информация могат да се използват различни подходи: анкетиране, подпомагане на дейността на уче-

ника извън клас, коментар върху портфолиото, неформални и формални разговори. Всичко това може само да подпомогне и вземането на най-доброто решение за бъдеща реализация на ученика в края на първи прогимназиален етап.

КЛЮЧОВИ МОМЕНТИ В ОРГАНИЗАЦИЯТА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ

Независимо от избрания тип портфолио и това дали учителят използва подход с интегрирано или специфично съдържание на портфолиото, подредбата на информацията, включена в портфолиото, трябва да бъде логична и такава, която да направи портфолиото подходящо за приложение. Учителят и ученикът трябва да работят заедно, за да създадат система на организация, която да може да бъде използвана както от ученика, така и от преподавателя. Събирането на информация освен за компонентите на портфолиото и за контекста, в който те са създадени, би разширило значимостта на портфолиото и би улеснило анализирането и интерпретирането на резултатите.

- **Балансиране.** За да е сигурно, че данните, събрани в портфолиото, включват различни материали, към всяко портфолио трябва да бъдат прикрепени профилни листове или списъци, в които се отбелязва как е получено съдържанието: с традиционни оценяващи средства, като наблюдение върху процеса на обучение и учене или като резултат от поведението и дейността на обучавания. Всеки нов материал, добавен към портфолиото, е добре да се отбелязва. Това дава добра визуална представа за работата на притежателя на портфолиото и позволява да се оформи балансиран профил.
- **Датиране** (хронология) – всеки материал в портфолиото трябва да бъде датиран, за да се гарантира последователността на работните материали. Препо-ръчително е да се записват датите, темите, други ориентиращи данни върху всеки от материалите, които прилагат към портфолиото.
- **Анотиране** – анотацията може да бъде коментар или анализ, добавен към даден материал, който помага да се изясни значимостта му и дава информация за контекста, в който е разработен. Възможни анотации към портфолиото:
 - **Причина за избиране на материала** (защо е избран този материал).
 - **Параметри на задачата:** условия, зададена или доброволна, подкрепена или самостоятелна, тип на помощта (асистирането), насоки (направления), налични помощни материали, вложени време и усилия.
 - **Писмени или устни анализи, описания, бележки и оценяване.**

Анализите на материалите дават подробна информация за обучението на ученика и дават възможност за сравнение с предишната му дейност.

- **Обяснение** защо даденият материал е важен пример за дейността на ученика. Обяснения и наблюдения на самия ученик като връзка с предишна дейност, знания, интереси.

Анотациите се разработват в свободен стил или в предварително зададени форми.

- **Съдържание** – представя организационната схема, разработена от ученика (може да е с помощта на учителя). Тя съдържа списък с материалите, включени в портфолиото. Съдържанието дава информация за отделните тематични области или очертава категориите и подкатегории в дадена тематична област – различни видове текстове, лично творчество, рисунки, карти, схеми и др.

Ако портфолиото е само по учебния предмет география и икономика, съдържанието е добре да следва логиката на учебния материал. Ако портфолиото съдържа информация и материали за цялостната учебна дейност, е добре то да бъде структурирано по учени предмети.

- **Кодиране** с цветове, знаци и други символи – дават бърз и лесен начин за съхраняване и търсене на информация. Могат да се използват папки, разделители с различен цвят, знаци, символи, могат да бъдат използвани както и съответстващите им стикери. Знаковата схема може да бъде включена към съдържанието или към допълнително прикачен материал.
- **Формуляри за анализ и самооценка** – за всеки материал от портфолиото се прилага формуляр с анализиращ коментар. В него ученикът описва защо е избрал дадения материал, какво харесва в него и какво би подобрил.
- **Формуляри за поставяне на цели** – в процеса на самооценяване учениците анализират силните и слабите страни в своите материали. При поставяне на бъдещите цели обучаваните се стремят да открият областите, в които е необходимо подобрение.

ВАРИАНТ НА ПОРТФОЛИО

Име _____

_____ клас

Снимки, видео (ако портфолиото е електронно) и др. материали за първа страница, които ученикът предпочита да го представят по най-добрия начин.

1. Титулна страница. Съдържа следната информация – име на ученика, училище, клас, учебен предмет, начало на разработване на портфолиото.

2. Съдържание

Кратко представяне на ученика – изявени интереси, способности, индивидуални постижения по предмета до момента от предишни години: успехи и затруднения (попълва се от учителя съвместно с ученика).

Извадка от програмата – цел, задачи, очаквани резултати от обучението и обяснение как портфолиото показва тяхното изпълнение.

Учебни материали – отразяващи изпълнението на задачите по съответния учебен предмет, които трябва да са организирани хронологично – тестове, контролни работи, домашни работи, материали от участие на ученика в извънкласни форми на работа.

Оценки за дейността под различна форма – от учителя, от други специалисти в съответната област, от състезания, олимпиади, др. изяви.

3. Обобщение – по-значими изяви и събития през учебната година, най-високите оценки и постижения.

4. Препоръки – отнася се до бъдещото развитие и изяви на ученика.

Преди да започне структурирането и разработването на портфолиото, е добре учениците да бъдат запознати с целите на портфолиото. Това би ги ориентирало как да подредят материалите, как да подходят при организацията, за честотата на

оценяване и др. Да е запознат с формите, методите и критериите на оценяване. Най-важното обаче е да бъде мотивиран да покаже своите възможности в портфолиото.

Всеки материал, поставен в портфолиото, трябва да отговаря на следните изисквания:

- Ясна цел
- Форматът му позволява лесно четене и разбиране
- Да съдържа достатъчно детайли и доказателства в подкрепа на целта
- Да е написан в подходящ стил и тон
- Да са отстранени стиловите и печатните грешки.

Ролята на учителя при създаване на портфолио за целите на обучението и оценяването по предмета или др. дейности са:

- Да мотивира и стимулира ученика да изяви своите знания, умения и възможности по даден предмет, други изяви и дейности.
- Откриване на силните и слабите страни на ученика, специфични прояви, интереси, наклонности.
- Насочване вниманието на родители, експерти и педагози върху най-високите постижения на ученика, върху изявените лични качества и достигнато ниво на знания и умения.
- Да проявява максимална обективност, добронамереност и педагогически такт при оценяването.

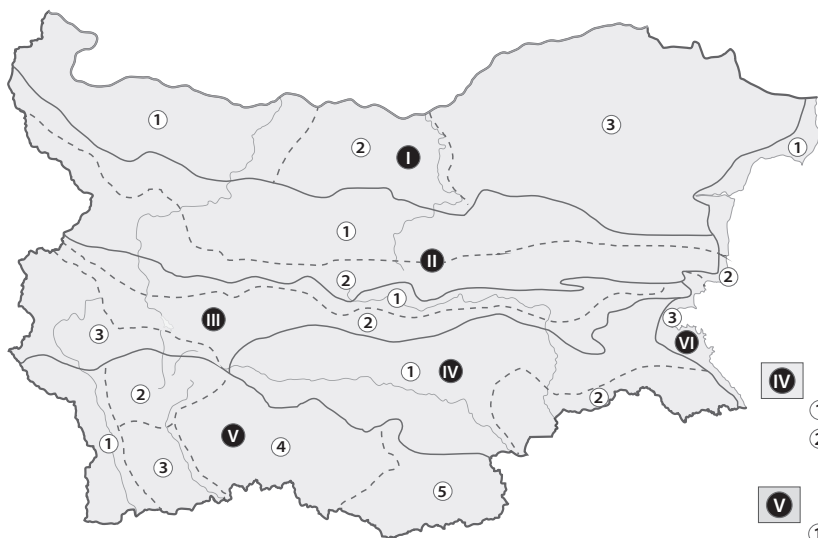
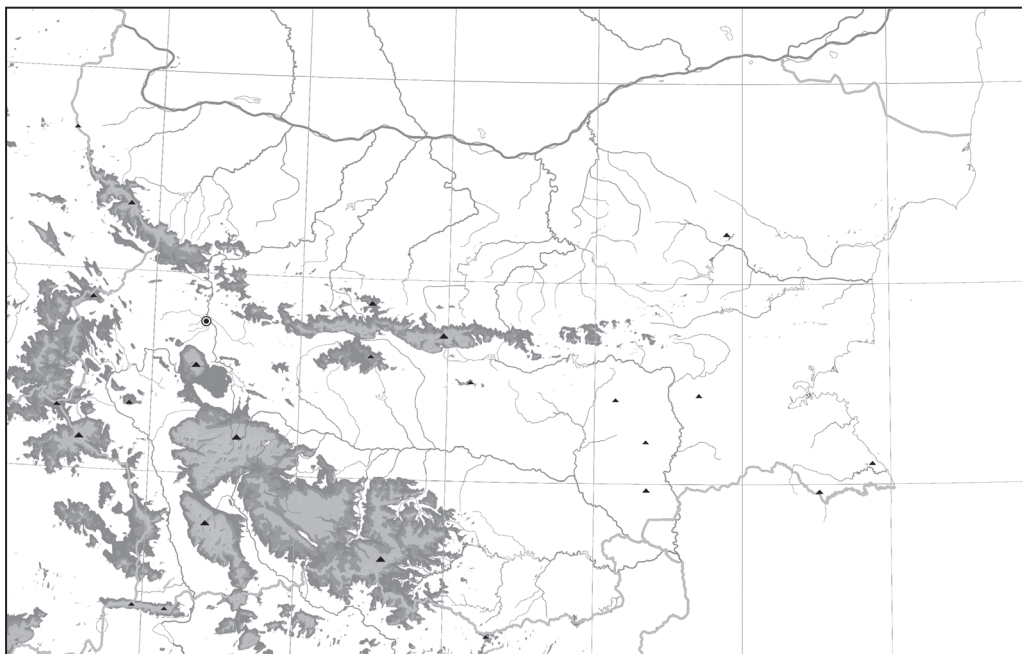
Позитивни промени за учениците при използване на портфолио в обучението и оценяването по даден учебен предмет:

- Съдейства за повишаване на мотивацията и активно участие в процеса на обучение.
- Ученикът осъзнава своите силни и слаби страни.
- Ученикът се научава да носи отговорност за изпълнението на поставените задачи.
- Формира адекватна самооценка за своите възможности.

ИЗВОДИ

- Съдържанието на портфолиото варира според целта.
- Важно е включените материали да осигуряват балансирана картина на постиженията на учениците и да са в синхрон с поставените педагогически цели.
- Портфолиото е динамично оценяващо средство. Дава пълна и точна картина за способностите на обучаваните.
- Необходимо е приноса си да дадат учители, ученици и родители.
- Ученическото портфолио може да бъде успешно приложено за оценяване знанията и постиженията на обучавания в обучението.

МАТЕРИАЛИ ЗА РАЗПЕЧАТВАНЕ



I

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

II

- 1 _____
- 2 _____

III

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

IV

- 1 _____
- 2 _____

V

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____

VI

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____



проф. *Антон Борисов Попов*, проф. *Пламен Маринов Лаков*
доц. *Климент Минев Найденов*, *Свилен Иванов Стойчев*

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА
за 10. клас

Редактор *Елена Томова*

Графичен дизайн *Петко Минчев*

Коректор *Румяна Стефанова*

Българска. Издание първо, 2019

Формат 70×100/16. Печатни коли 1,75

Издател „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД

1574 София, ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, ет. 4

тел.: 02/80 61 343

e-mail: ik.anubis@anubis.bg, www.anubis.bg

ISBN 978-619-215-453-0

ISBN 9786192154530



9 786192 154530

Klett